

A igehirdető Luther*

■ FABINY TIBOR

Több okból is nagy fába vágja a fejszéjét, aki az „igehirdető Lutherről” kíván írni. Alig néhány hónapja jelent meg Csepregi Zoltán és Horváth Orsolya válogatásában és szerkesztésében a *Luther válogatott művei* (LVM) sorozat 6. kötete, amely 62 igehirdetést közöl 23 fordítótól.¹ E tanulmány írója elolvasta a mintegy ötszáz oldalas kötet igehirdetéseit, noha a jelen írás nem könyvrecenzió, hanem Luther igehirdetéseit vizsgáló tanulmány. Ugyanakkor az alábbiakban legtöbbször majd erre a legújabb, s magyar nyelven egyedülállóan gazdag kiadásra hivatkozunk. A kötethez írt szerkesztői előszón túl több, a témánkban megjelent néhány magyar nyelvű cikket² is idézünk néhány külföldi szaktanulmánnyal³ együtt. 2004 tavaszi szemeszterében a Princetoni Presbiteriánus Teológiai Főiskolán a neves (evangélikus) amerikai Luther-kutatónak, Scott W. Hendrixnek nemcsak a Luther teológiájáról szóló előadásait hallgathattam, hanem aktív résztvevője is lehettem a Luther prédikációiról szóló doktori szemináriumának; e tanulmány írásához egykori jegyzetemet is felhasználtam (HENDRIX 2015).

Szólnunk kell az igehirdetés műfajáról, Luther igehirdetési típusairól, az elmúlt évtizedekben már megjelent pré-

dikációkról, a prédikációk mögötti hermeneutikai hagyományokról, egy sorozatról (pl. az 1522-es böjti, az 1529-es nagyheti prédikációiról) s végül az egyházi év vasárnapjaira írt posztillákról.

Az igehirdetésről általában

Isten igéjének hirdetése mindenekelőtt szóbeli tevékenység.⁴ Az ige természete kívánja ezt meg. Hitünk alapja, hogy Isten beszél hozzánk, megszólít bennünket. Jézus is szóban, elsősorban példázatokban tanított. Tanítványainak sem mondta azt, hogy írják meg mindazt, ami vele történt és amit ő tanított, hanem azt a parancsot adta nekik, hogy hirdessék az örömhírt, és tegyenek tanítvánnyá minden népet.

Az örömhír hatékony terjesztése érdekében azonban az apostolokat – hitünk szerint – Isten Szentlelke arra indította, hogy foglalják írásba is az evangéliumot. Az írásbeliség, ami jelek segítségével rögzíti a kimondott szót, ezért tulajdonképpen átmeneti állapot. Az írott ige – bármennyire is szakrális, vagy talán éppen ezért – nem marad nyugton a papíron, nem hagyja magát könyvbe zární, hanem azt kívánja, hogy ismét beszéddé váljék, hirdettessék. A szónak (igének) az írásbeliség átmenetisége után tehát ismét szóvá (igévé) kell alakulnia, ami megszólít bennünket, Isten elé állít, és döntésre késztet. Ez az igehirdetés történik a próféták, az apostolok és Isten igéjének minden szolgálója (*minister verbi domini*) által az egyház története során.

Luther számára a Szentírás és azon belül az evangélium nem könyv volt, hanem „élő hang”. „Tagadhatatlan, hogy Isten szóban hirdetett igéje a leírt betűhöz képest némileg

* A tanulmány eredetileg előadásként hangzott el az országos Luther-konferencián Révfülöpon 2016. január 30-án. E tanulmány némileg átalakított, rövidített, de idézetekben gazdagabb változata *Luther igehirdetése* címen a *Keresztyén Igazság* 2016. őszi számában fog megjelenni.

¹ E jegyzetben felsorolom a fordítókat; a nevük után zárójelben az általuk fordított igehirdetések számát az oldalterjedelemmel együtt: Bellák Erzsébet (29, 236); Büki Zsófia (2, 14); Csepregi Zoltán (3, 15); Csoszánzky Márta (1, 5); Dóka Zoltán (1, 9); Dorn Réka (1, 13); Friedrich Károly (1, 13); Gáncs Aladár (1, 12); Horváth Orsolya (2, 9); Hulej Enikő (1, 8); Keczkó Pál (1,3); Kiss Kata (1, 21); Kovács Áron (1, 2); Kozma Éva Mária (1, 10); Matus Klára Krisztina (1, 5); Muntag Andor (1, 12); Percze Sándor (2, 13); Pethő Attika (1, 7); Roszik Ágnes Anetta (1, 8); Szebik Zsófia (8, 31); Szücs Eszter (1, 5); Véghelyi Antal (1, 7); Wiczian Dezső (1, 14).

² OTTLYK 1962; VÉGHELYI 2012a; VÉGHELYI 2012b.

³ OLD 2002, MEUSER 2003.

⁴ Itt egy korábban megjelent munkám néhány bekezdését használtam fel: FABINY 2010, 51–52. o.

több étellel bír” (LVM 6: 429. o.); s ezt a *viva vox evangelii*-t kellett meghallani az ige hirdetőjének és átadnia az ige hallgatójának; hiszen a hit hallásból van, s a hallás az Isten igéjének hirdetése által (Róm 10,17) (CSEPREGI-HORVÁTH 2015, 13. o.). Így fogalmazott Luther: „...a fül a keresztény ember igazi érzékszerve”; más helyen így ír: „Ne a szemeddel keresd Krisztust, tedd inkább a szemedet a füledbe... Isten országa halló ország, nem látó ország.” (Idézi GILMAN 1986, 36. o.)

Bibliafordításai előszavában írja Luther, hogy nem négy, hanem mindössze egy evangélium létezik. Ez az evangélium nemcsak az Újszövetségben található, hanem ott van az Ószövetségben is, például akkor, amikor Dávid legyőzi Góliátot, és örömeiben felkiált. Az evangélium ugyanis nem más, mint egy győzelmi kiáltás. A kiáltás pedig hang, amelyet nekem is meg kell hallanom. Krisztust nem lehet kívülről, külsőleg megismerni, mert Krisztus nem törvény. Így ír Luther: „Csak akkor ismered meg az evangéliumot, amikor meghallod azt a hangot, hogy Krisztus a Tiéd: életével, tanításával, halálával, feltámadásával és mindenével együtt.” Amíg Ágoston a szemet kapcsolta össze a szívvel, addig Luther a hang és a szív között létesít ilyen kölcsönös kapcsolatot: „Amit a hang *vocaliter* kimond, azt a szívben *vitaliter* kell megérteni.” A lélek betűvé lett, de ez a betű azt igényli, hogy ismét lélekke váljon, hangsúlyozta Gerhard Ebeling, aki Lutherben az „új hermeneutika” előfutárát látta (lásd FABINY 1998, 217–223. o.).

Ugyanakkor a rajongó Münzerékkal szemben, akik elvetették az Írást, mondván, hogy az csupán betű, Luther az Írás szükségére hívta fel a figyelmet, hiszen az a pólya, ami a Krisztust hordozza: „...ha az Írás mélyére hatolsz, akkor megtalálsz benne Krisztust és az ő igéjét. Lehet, hogy csupán haszontalan, üres és törött szalmaszálnak tűnik majd a számodra, de higgy nekem: micsoda hatalmas erőt hordoz! [...] Mert ahol az Írás, ott Isten is jelen van, mivel hozzá tartozik és az ő ismertetőjele, és ha befogadod, akkor magát Istent fogadtad be.” (LVM 6: 431. o.)

Luther, a professzor-prédikátor és a prédikáló professzor

Luther egyszerre volt reformátor, teológus, bibliafordító, hitvitázó, énekszerző, lelkigondozó, néptanító (katechéta), élénk levelező, asztali beszélgetések irányítója, de mindenekelőtt igehirdető. Amikor Luther mint Ágoston-rendi szerzetes 1512-ben a hét évvel korábban alapított Wittenbergi Egyetemen a Szentírás professzora lett, elöljárója, Johannes Staupitz kérésére a rendházban prédikátori feladatot is kapott. Valószínűleg ugyanebben az évben (1512-ben) kezdett el a városi plébániatemplomban is prédikálni, az egyetemalapító Bölcs Frigyes ugyanis összekapcsolta az egyetemet a káptalannal és a wittenbergi városi templommal (LVM

6: 12. o.). Luther előadásai igehirdetések és az igehirdetési professzori előadások voltak, ám úgy beszélt, hogy a szavait mindenki felfoghassa és érthesse.

Az amerikai Luther-kutató, Fred Meuser szerint Luther egész életében mintegy 4000 prédikációt tartott, s ebből 2300 maradt fenn. A fennmaradt adatok szerint a legtöbb prédikációt 1528-ban mondta el (kb. 200-at), de évente minimum 43 alkalommal (1540) vagy 46 alkalommal (1522) hirdette az igét (MEUSER 2003, 136. o.).

A homiletika (az igehirdetés tudománya) általában megkülönbözteti a *sermo* és a *homília* műfaját,⁵ az előbbi ma inkább egy-egy témáról (halál, üdvösség stb.) szóló (tematikus) beszédnek, az utóbbit pedig versről versre haladó magyarázatnak tekintjük (IRTZÉS 2011, 11. o.). Sokszor egybefolyik a bibliamagyarázat és a prédikáció műfaja, sőt Luther esetében sem véletlen, hogy első egyetemi előadásait ezekről a bibliai könyvekről tartotta: Zsoltárok könyve (1513), Római levél (1515), Galata levél (1516). Ebben az időben a német misztika (Johann Tauler) is hatott rá; s ennek nyomai érezhetők a Krisztus szenvedéséről és a keresztéről szóló prédikációiban.

Luther igehirdetői stílusa

Luther tudta, hogy az igehirdetőt nem a saját eszméi, hanem Isten beszéde ösztökéli, formálja és irányítja. Ezért bátran mondhatjuk: Isten igéjének hirdetése is Isten igéje. Luther ugyanazzal a bátorsággal (parésszia) beszélt, amellyel Pál apostol (2Kor 2–3). Számára az igehirdetés nemcsak buzdítás, nem is csupán tanítás, még csak nem is e kettő együtt, hanem csatater; nevezetesen a lelkekért folytatott apokaliptikus harc, ahol a menny és a pokol kozmikus erői feszülnek egymásnak, s ebben a harcban Isten igéje a fegyver.⁶

Sokan úgy gondolják, hogy Luthert csak Pál apostol teológiája foglalkoztatta, s az evangéliumokról kevesebbet prédikált. Ám ennek épp az ellenkezője az igaz. Mindössze harminc igehirdetése maradt fenn a Római levélről, de több mint ezer a szinoptikus evangéliumokról, s több száz János evangéliumáról: például az 1531/32-es évben Luther mintegy másfél éven keresztül prédikált János evangéliumának 6–8. fejezeteiről (MEUSER 2003, 138. o.).

Luther arra is panaszkodott, hogy a papok sokszor lusták; nem imádkoznak, nem olvasnak, nem kutatják az Írás értelmét, pedig nem lehet eléggé olvasni az Írást, hogy meg-

⁵ <http://itk.iti.mta.hu/kecskemeti/bblitems/kg1996b.pdf>.

⁶ MEUSER 2003, 137. o. „He served as if the sermon was not a classroom but a battleground! Every sermon was a battle for the souls of the people, an apocalyptic event that set the doors of heaven and hell in motion, part of the continuing conflict between the Lord and Satan. The Word is God’s sword in this cosmic warfare through which the power of Christ invades life today.”

